

Werkkaarten

Cultuursensitieve Zorg voor mensen met CMB

Mathijs Vervloed, Judith Stoep, Stijn Deckers, Irena Draskovic,
Maartje Radstaake, Emma Vaillant & Karin Fleuren

Werkkaarten

Cultuursensitieve Zorg voor mensen met CMB

Mathijs Vervloed^{1,2}

Judith Stoep^{1,3,5}

Stijn Deckers^{1,2,3}

Irena Draskovic³

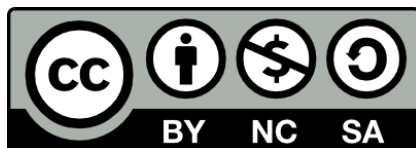
Maartje Radstaake^{1,3}

Emma Vaillant⁴ / Karin Fleuren⁴

¹Radboud Universiteit, ²Stichting Milo, ³Stichting OOK_OC!, ⁴Koninklijke Kentalis, ⁵Expertisecentrum Nederlands

Nijmegen, 2025

Informatie over deze werkkaarten is te verkrijgen bij Prof. dr. Mathijs Vervloed, Radboud Universiteit, Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde en Behavioral Science Institute, Thomas van Aquinostraat 4, 6525 GD Nijmegen, Telefoon: 024-3616047; e-mail: mathijs.vervloed@ru.nl

Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen 4.0 Internationaal:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Radboud Universiteit Nijmegen

Behavioural
Science
Institute

 EXPERTISECENTRUM
NEDERLANDS

milo
wegbereiders in communicatie

KENTALIS Koninklijke
Kentalis

Deze werkkaarten horen bij de handreiking:

Cultuursensitieve Zorg voor mensen met Communicatief Meervoudige Bependingen en een Cultureel-Linguïstisch Diverse Achtergrond

Versie 1.0

Mathijs Vervloed^{1,2}

Judith Stoep^{1,3,5}

Stijn Deckers^{1,2,3}

Irena Draskovic³

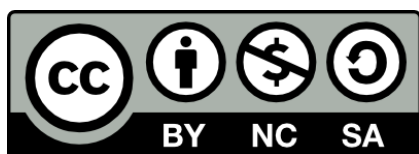
Maartje Radstaake^{1,3}

Emma Vaillant⁴ / Karin Fleuren⁴

¹Radboud Universiteit, ²Stichting Milo, ³Stichting OOK_OC!, ⁴Koninklijke Kentalis, ⁵Expertisecentrum Nederlands

Nijmegen, 2026

Informatie over deze handreiking is te verkrijgen bij Prof. dr. Mathijs Vervloed, Radboud Universiteit, Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde en Behavioral Science Institute, Thomas van Aquinostraat 4, 6525 GD Nijmegen, Telefoon: 024-3616047; e-mail: mathijs.vervloed@ru.nl

Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen 4.0 Internationaal:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Radboud Universiteit Nijmegen

Behavioural
Science
Institute

EXPERTISECENTRUM
NEDERLANDS

Inhoudsopgave

WERKKAART 1, BEGINNEN MET CULTUURSENSITIEF WERKEN	5
<i>Onderwerp</i>	5
<i>Advies</i>	5
<i>Hulpbronnen</i>	5
WERKKAART 2, COMPETENTIES EN VAARDIGHEDEN VOOR OMGAAN MET VERSCHILLEN IN CULTUUR EN TAAL	7
<i>Onderwerp</i>	7
<i>Advies</i>	7
<i>Hulpbronnen</i>	7
WERKKAART 3, CULTUURSENSITIEF ZORGBELEID OP ORGANISATIENIVEAU	8
<i>Onderwerp</i>	8
<i>Advies</i>	8
<i>Hulpbronnen</i>	8
WERKKAART 4, CULTUURSENSITIEF WERKEN IN DIAGNOSTIEK EN ASSESSMENT	10
<i>Onderwerp</i>	10
<i>Advies</i>	10
<i>Hulpbronnen</i>	11
WERKKAART 5, DIAGNOSTIEK EN ASSESSMENT, KEUZE VAN GESCHIKTE MEETINSTRUMENTEN VOOR COMMUNICATIEVE COMPETENTIES	13
<i>Onderwerp</i>	13
<i>Advies</i>	13
<i>Hulpbronnen</i>	13
WERKKAART 6, CSZ IN BEHANDELING EN BEGELEIDING ALGEMEEN	15
<i>Onderwerp</i>	15
<i>Advies</i>	15
<i>Hulpbronnen</i>	15
WERKKAART 7, CSZ IN BEHANDELING EN BEGELEIDING - SAMENWERKEN MET FAMILIES	17
<i>Onderwerp</i>	17
<i>Advies</i>	17
<i>Hulpbronnen</i>	18
WERKKAART 8, CSZ IN BEHANDELING EN BEGELEIDING - PRAKTISCHE TIPS VOOR PROFESSIONALS	19
<i>Onderwerp</i>	19
<i>Advies</i>	19
<i>Hulpbronnen</i>	19
WERKKAART 9, CSZ IN OC-ACCEPTATIE EN -IMPLEMENTATIE	20
<i>Onderwerp</i>	20
<i>Advies</i>	20
<i>Hulpbronnen</i>	21
WERKKAART 10, CSZ IN OC-IMPLEMENTATIE	22
<i>Onderwerp</i>	22
<i>Advies</i>	22
<i>Hulpbronnen</i>	23

Werkkaart 1, Beginnen met cultuursensitief werken

Onderwerp

Cultuursensitief werken vraagt van professionals dat zij zich bewust zijn van hun eigen culturele achtergrond en aannames over andere culturen en dat zij de competenties ontwikkelen voor cultuursensitief werken. Bij de begeleiding van CLD-gezinnen (Cultureel en Linguïstisch Diverse gezinnen) is wederzijds begrip essentieel. Door zelfreflectie, het vergroten van culturele kennis en het ontwikkelen van CS-competenties kan de samenwerking met gezinnen effectiever en gelijkwaardiger worden.

Advies

Investeer structureel in cultureel bewustzijn en professionele reflectie. Onderzoek regelmatig hoe je eigen overtuigingen en aannames je communicatie en handelen beïnvloeden. Zie informatie-uitwisseling als een tweerichtingsproces en pas je aanpak aan op de culturele context van het gezin. Vergroot je culturele kennis door actief in contact te komen met verschillende culturen en maak gebruik van beschikbare zelfreflectietools, trainingen en opleidingen. Stimuleer daarnaast op organisatie- en gemeentelijk niveau ontmoetingen tussen professionals en gezinnen om wederzijds begrip te versterken.

Hulpbronnen

Online zelfreflectietools – gratis

- ASHA – Cultural Responsiveness & Cultural Competence Check-Ins
<https://www.asha.org>
- Cultural Competency Assessments – That’s Unheard Of (EN)
<https://www.thatsunheardof.org>
- NCBI Self-assessment voor zorgprofessionals (EN)
<https://nccc.georgetown.edu>
- Cultural Competence Reflection Tool (CCRT, EN) – Centre for Culture, Ethnicity & Health
<https://www.ceh.org.au/cultural-competence-reflection-tool-for-practitioners/>
- Test je culturele competenties – Inclusief werken
<https://www.inclusiefwerken.net>

Betaalde tools

- Inventory for Assessing the Process of Cultural Competence (IASCC-SV, EN)
<https://culturele-sensitiviteit.webnode.be/culturele-competenties/>

Overige hulpmiddelen en netwerken

- Reflectietool 'Bouwen aan cultuursensitieve zorg' – VIVO Social Profit
<https://www.vivosocialprofit.org/tools/reflectietool-bouwen-aan-cultuursensitieve-zorg>
- CODING – Collectief voor Diversiteit en Inclusie in de Nederlandse Geneeskunde
<https://www.codingcollectief.nl/>

Trainingen en opleidingen

- **Hogeschool Arnhem Nijmegen** – Post-HBO *Aan de slag met beschermjassen*
<https://www.han.nl>
 - **Jeugdformaat Academie** – Eendaagse cursus *Cultuursensitief werken*
<https://www.jeugdformaat.nl>
-

Werkkaart 2, Competenties en vaardigheden voor omgaan met verschillen in cultuur en taal

Onderwerp

Culturele nederigheid is een kerncompetentie binnen cultuursensitief werken. In plaats van te streven naar volledige kennis over “de cultuur van de ander”, richt culturele nederigheid zich op een open, lerende houding. Dit vraagt van professionals dat zij zich bewust zijn van eigen aannames, vooroordelen en machtsposities en bereid zijn om continu te leren van de ervaringen en perspectieven van gezinnen. Culturele nederigheid vormt daarmee de basis voor vertrouwen, gelijkwaardigheid en effectieve samenwerking met gezinnen met een CLD-achtergrond.

Advies

Neem een open en nieuwsgierige houding aan in het contact met gezinnen en vermijd aannames over culturele normen of waarden. Investeer in actief luisteren en empathie door aandacht te hebben voor communicatievoorkeuren, emoties en gezinswaarden. Pas reflectief luisteren toe om te checken of je de ander goed begrijpt en om wederzijds begrip te versterken. Werk gezinsgericht door het gezin actief te betrekken bij besluitvorming en behandelkeuzes, en door hun perspectieven op beperkingen, zorg en communicatiedoelen serieus te nemen en te integreren in het zorg- of begeleidingsproces.

Hulpbronnen

Culturele nederigheid en diversiteit

- Maak het verschil – Aandacht voor diversiteit en gezondheidsverschillen in de zorg (video) <https://youtu.be/WyVROcxBGjk>

Motiverende gespreksvoering en reflectief luisteren

- Reflectief luisteren – Motiverende gespreksvoering <https://www.motiverende-gespreksvoering.com/reflectief-luisteren/>
- Methodebeschrijving Motiverende Gespreksvoering – Movisie (PDF) <https://www.movisie.nl/sites/default/files/2018-03/Methodebeschrijving-motiverende-gespreksvoering.pdf>

Gezinsgerichte zorg

- Movisie – Gezinsgericht werken en inclusieve zorg <https://www.movisie.nl>

Werkkaart 3, Cultuursensitief zorgbeleid op organisatieniveau

Onderwerp

Zorgorganisaties, zorgverzekeraars, gemeenten en onderzoek- & onderwijsinstellingen spelen een cruciale rol in het structureel borgen van cultuursensitieve zorg (CSZ). Dit vraagt om een systematische aanpak waarin training, coaching, kwaliteitsmeting, interprofessionele samenwerking en ouderparticipatie centraal staan. Door CSZ te integreren in beleid, opleiding en samenwerking kan de zorg beter aansluiten bij de behoeften van mensen met CMB en een Cultureel en Linguïstisch Diverse (CLD) achtergrond.

Advies

Investeer structureel in training, coaching en professionalisering op het gebied van cultuursensitieve zorg. Zorg voor een breed en toegankelijk aanbod van CSZ-trainingen, zowel in opleidingen als in de dagelijkse praktijk, en integreer cultuursensitiviteit in competentie- en communicatieprofielen van professionals. Meet cultuursensitiviteit als onderdeel van kwaliteitszorg en benut de uitkomsten om gericht te verbeteren. Faciliteer interprofessionele en interorganisatiele samenwerking, werk vanuit de grondwaarden van wet- en regelgeving en pas waar nodig maatwerk toe. Betrek ouders met een CLD-achtergrond structureel bij beleid, uitvoering en evaluatie van CSZ.

Hulpbronnen

Training en professionalisering

- **Pharos** – Trainingen cultuursensitieve zorg en communicatie
<https://www.pharos.nl>
- **Movisie** – Intercultureel vakmanschap en diversiteitsbeleid
<https://www.movisie.nl>
- **Hogescholen en opleidingsinstututen** – CSZ in reguliere en post-HBO-opleidingen
<https://www.han.nl>

Methodieken en beleidsinstrumenten

- **De Omgekeerde Toets® – Stimulanz**
Methodiek voor maatwerk binnen het sociaal domein
<https://www.stimulanz.nl/omgekeerde-toets>

Kwaliteitsmeting en evaluatie

- **Cliënttevredenheid en cultuursensitiviteit in zorgkwaliteit** – Pharos
<https://www.pharos.nl>

Samenwerking en kennisdeling

- **CODING – Collectief voor Diversiteit en Inclusie in de Nederlandse Geneeskunde**
<https://www.codingcollectief.nl>

Ouderparticipatie en toegankelijkheid

- **Gebruik van professionele tolken en meertalige informatie** – Pharos
<https://www.pharos.nl>
-

Werkkaart 4, Cultuursensitief werken in diagnostiek en assessment

Onderwerp

Het uitvoeren van cultuursensitieve assessments bij kinderen met CMB en een Cultureel en Linguïstisch Diverse (CLD) achtergrond is complex. Beperkingen in beschikbare tweetalige meetinstrumenten en het tekort aan tweetalige professionals vergroten het risico op taal- en cultuurgebonden bias. Daarnaast vragen verschillen in simultane en sequentiële tweetaligheid om specifieke kennis van taalontwikkelingspatronen. Zonder een cultuursensitieve en socioculturele benadering bestaat het risico dat communicatieve competenties van deze kinderen worden onderschat. CSZ in assessment richt zich daarom op het verkrijgen van een valide, betrouwbaar en contextueel passend beeld van de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind.

Houd rekening met mythes die er bestaan rondom meertalige kinderen. Tweetaligheid is niet te moeilijk voor kinderen met CMB. Ook hoeft communicatie (gesproken en/of OC) niet eerst in één taal aan te bieden en daarna pas in een tweede taal. Het aanleren van een tweede taal met OC is niet een te zware belasting voor kinderen met CMB. Taal is een dynamisch systeem dat groeit met rijke input en diverse mogelijkheden voor gebruik. Het is niet productief om alleen op de dominante (voor het kind de tweede) taal te focussen. Dat beperkt juist de mogelijkheden voor de ontwikkeling van taal en communicatie.

Assessment van kinderen met een Cultureel en Linguïstisch Diverse (CLD) achtergrond vraagt om een cultuursensitieve benadering om bias en ethnocentrisme te voorkomen. Wanneer professionals hun eigen culturele referentiekader als norm hanteren, bestaat het risico op een vertekende interpretatie van gedrag, ontwikkeling en hulpvragen. Een socioculturele benadering, waarin voldoende tijd wordt genomen voor kennismaking met ouders en aandacht is voor behoeften en context, is essentieel voor een valide diagnostiek.

Advies

Hanteer bij assessment van kinderen met CMB en een CLD-achtergrond een socioculturele en meertalige benadering. Verzamel informatie over taalvaardigheden in alle talen en contexten waarin het kind functioneert en interpreteer resultaten vanuit het volledige talige repertoire. Combineer observaties, interviews en taalsteekproeven met aangepaste meetmethoden. Maak waar mogelijk gebruik van Dynamisch Assessment, waarbij niet alleen het huidige prestatieniveau, maar vooral het leerpotentieel en de zone van naaste ontwikkeling centraal staan. Zorg ervoor dat assessments niet alleen inzicht geven in communicatieve vaardigheden, maar ook in de culturele en talige context waarin deze vaardigheden tot stand komen.

Hulpbronnen

Wetenschappelijke literatuur

- Soto, G., & Yu, B. (2014). Considerations for the Provision of Services to Bilingual Children Who Use Augmentative and Alternative Communication. *Augmentative and Alternative Communication*, 30(1), 83–92.
<https://doi.org/10.3109/07434618.2013.878751>
- King, G., Desmarais, C., Lindsay, S., Piérart, G., & Tétreault, S. (2015). The roles of effective communication and client engagement in delivering culturally sensitive care to immigrant parents of children with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 37(15), 1372–1381. <https://doi.org/10.3109/09638288.2014.972580>

Achtergrond en cultuursensitief werken

- **Pharos – Cultuursensitieve zorg en communicatie**
<https://www.pharos.nl>
- **Movisie – Diversiteit, inclusie en cultuursensitief werken**
<https://www.movisie.nl>

Methodieken

- **Dynamisch Assessment (DA)** – Interactieve diagnostiek gebaseerd op de zone van naaste ontwikkeling (Vygotsky)
Toelichting en toepassingen:
<https://www.asha.org/practice/multicultural/dynamic-assessment/>
- **Cultural Formulation Interview (CFI)** – American Psychiatric Association (DSM-5-TR, 2022)
- **Cultural Formulation Interview | DSM-5 - NL**
<https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/dsm/dsm-5-tr/cultural-formulation-interview>

Praktische richtlijnen en kennisbronnen

- **ASHA – Multicultural Issues & Dynamic Assessment**
<https://www.asha.org>
- **Pharos – Cultuursensitieve zorg en communicatie**
<https://www.pharos.nl>

Onderzoek en kennisdeling

- **Google Scholar** – Zoektermen: *dynamic assessment bilingual children, culturally responsive assessment*
<https://scholar.google.com>

Wetenschappelijke context

- **American Psychiatric Association (2022)** – DSM-5-TR: Cultural Formulation Interview
<https://www.psychiatry.org>

Voor een meer praktische benadering zie 'Maak het verschil; aandacht voor diversiteit en gezondheidsverschillen in de zorg' <https://www.youtube.com/watch?v=WyVROcxBGjk>

In deze video wordt ook aandacht besteed aan het feit dat in opleidingen in de gezondheidszorg in casusbeschrijvingen iemands culturele of etnische achtergrond vaak als 'onderdeel van het probleem' wordt genoemd. In plaats daarvan is wenselijk om bij alle casussen iemands achtergrond in kaart te brengen als 'aanvullende informatie' die van invloed kan zijn op iemands welzijn en gezondheid.

Werkkaart 5, Diagnostiek en assessment, keuze van geschikte meetinstrumenten voor communicatieve competenties

Onderwerp

Bij het assessment van communicatieve competenties van kinderen met CMB en een Cultureel en Linguïstisch Diverse (CLD) achtergrond is de keuze voor geschikte meetinstrumenten cruciaal. Onvoldoende cultuursensitieve of niet-genormeerde instrumenten kunnen leiden tot vertekening van resultaten en onderschatting van communicatieve mogelijkheden. Omdat meertalige kinderen hun taalvaardigheden verdelen over meerdere talen en communicatievormen, is een brede, meertalige en contextgevoelige benadering noodzakelijk om een valide en betrouwbaar beeld te krijgen van hun communicatieve competenties en leerpotentieel.

Advies

Voer assessment van communicatieve competenties uit in alle talen die het kind gebruikt, met nadruk op de eerste taal (L1) waar mogelijk. Gebruik uitsluitend instrumenten die zijn gevalideerd en genormeerd voor de specifieke doelgroep en culturele context in Nederland. Wees kritisch op vertalingen: vertaling alleen maakt een instrument niet cultuursensitief. Combineer statische testen altijd met Dynamisch Assessment en kwalitatieve methoden, zoals observaties, interviews en taalsteekproeven. Zorg voor de beschikbaarheid van bekende ondersteunde communicatiemiddelen (OC) en handel bij twijfel altijd in het belang van het kind door experimentele behandelperioden in te zetten. Gebruik meerdere bronnen en methoden om zowel het huidige functioneren als het leervermogen van het kind in kaart te brengen.

Hulpbronnen

Dynamisch Assessment

- **ASHA – Dynamic Assessment**
<https://www.asha.org/practice/multicultural/dynamic-assessment/>
- **Deelkracht – Dynamisch Assessment CMB**
<https://www.deelkracht.nl/projecten/dynamisch-assessment-cmb/>
- **Stibco – Dynamisch Assessment**
<https://www.stibco.nl>
- **Cordaan – Feuerstein Centrum**
<https://www.cordaan.nl/jeugd/begeleiding/feuerstein-centrum/>

- **Stichting Milo**
<https://www.wijzijnmilo.nl/>
- Orellana, C. I., Wada, R., & Gillam, R. B. (2019). The Use of Dynamic Assessment for the Diagnosis of Language Disorders in Bilingual Children: A Meta-Analysis. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 28(3), 1298–1317.
https://doi.org/10.1044/2019_AJSLP-18-0202

Assessment en cultuursensitiviteit

- **Cultural Formulation Interview (DSM-5-TR)**
https://dsm-5.nl/actueel/209-363_Cultural-Formulation-Interview
- **Cultural Competence Checklist** – Beukelman & Light (2020)
https://atinternetmodules.org/storage/ocali-ims-sites/ocali-ims-atim/documents/Cultural_Competence_Checklist_Personal_Reflection.pdf
- **Werkkaart Cultuursensitieve diagnostiek – GGZ Standaarden**
<https://www.ggzstandaarden.nl/api/v2/tools/19ca441b-aeb0-4499-aa96-a46eba285a8b/file>

Meertaligheid en anamnese

- **Simea – Anamnese meertaligheid (PDF)**
<https://simea.nl/media/richtlijnen/bijlage-anamnese-meertaligheid-15012016.pdf>

Praktische communicatiemiddelen

- **Communicatiepaspoort – Stichting Milo**
<https://www.wijzijnmilo.nl/opleiding/kennisbank/hoe-maak-je-een-communicatiepaspoort>
- **Handreiking omgaan met diversiteit bij D/SH-kinderen**
https://rise.articulate.com/share/dfaEH_2z8Xe7OqmbOTZP2FVhFr3Ad9d1#/
- **‘Elkaar Begrijpen Helpt’ – Boekje Nederlands–Turks**
<https://www.leydenacademy.nl/wp-content/uploads/2022/09/Elkaar-begrijpen-helpt-Turks.pdf>

Werkkaart 6, CSZ in behandeling en begeleiding algemeen

Onderwerp

Cultuursensitieve zorg (CSZ) in behandeling en begeleiding richt zich op het effectief ondersteunen van kinderen met CMB en een CLD-achtergrond, rekening houdend met hun meertaligheid, culturele context en het gezinssysteem. Interprofessionele samenwerking, ouderbetrokkenheid en een socioculturele benadering vormen de kern van succesvolle behandeltrajecten. CSZ vereist niet alleen kennis en vaardigheden, maar ook organisatorische en beleidsmatige aanpassingen om tijd, middelen en communicatie optimaal af te stemmen op de behoeften van het kind en het gezin.

Advies

- **Interprofessionele samenwerking:** Werk in teams waarin professionals uit diverse disciplines samenwerken (ouderbegeleiders, behandelaars, maatschappelijk werkers, ergotherapeuten) met een gezamenlijk doel en gedeelde informatie. Betrek ouders als ervaringsdeskundigen en zorg voor frequente en laagdrempelige communicatie.
 - **Ouderbetrokkenheid:** Neem ouders vanaf de intake actief mee in het behandelproces. Gebruik zowel formele als informele communicatiekanalen (foto's, filmpjes, tips) binnen de kaders van privacywetgeving. Plan voldoende tijd voor kennismaking en vertrouwen opbouwen.
 - **Flexibiliteit in zorgprogramma's:** Stroomlijn en verleng huisbezoeken indien nodig, reserveer tijd voor kennismaking en behandeling, en maak afspraken bij voorkeur 'live' om non-verbale signalen te benutten.
 - **Attitudes en mythes rondom tweetaligheid:** Wees alert op misvattingen over tweetaligheid. Focus niet alleen op de dominante taal; stimuleer alle talen waarin het kind communiceert. Zie taal als een dynamisch systeem dat groeit door rijke en gevarieerde input.
 - **Fases van behandeling** (Soto & Yu, 2014): Assessment → collaboratief opstellen van behandeldoelen → interventiefase → OC-implementatie thuis → keuzes en aanpassingen in OC voor thuisgebruik. Pas in elke fase principes van CSZ en een socioculturele benadering toe.
-

Hulpbronnen

Interprofessionele samenwerking

- **Soto, G. & Yu, B. (2014)** – Considerations for the Provision of Services to Bilingual Children Who Use Augmentative and Alternative Communication. *Augmentative and Alternative Communication*, 30(1), 83–92.

<https://doi.org/10.3109/07434618.2013.878751> of
https://www.asha.org/practice-portal/professional-issues/multilingual-service-delivery/#collapse_1

- **van Zaalen, Y., Deckers, S., & Schuman, H. (2023).** *Interprofessioneel samenwerken in zorg, welzijn en onderwijs*, Boom

Ouderbetrokkenheid en OC

- **ASHA – Multilingual Service Delivery**
https://www.asha.org/practice-portal/professional-issues/multilingual-service-delivery/#collapse_1

Tweetaligheid en mythes

- **Bui & Rosetti (2019)** – Over taalontwikkeling en OC bij kinderen met CMB Bui, O., & Rosetti, Z. (2019). “A Girl who Has Beauty Inside and Out: A Portrait of a Vietnamese Mother and Daughter. In J. S. Sauer and Z. Rossetti (Eds.). *Affirming disability: Strengths-based portraits of culturally diverse families*. Teachers College Press. Chapter 3 (pp. 38-57)
- **Soto & Yu (2014)** – Dynamisch systeem van taalontwikkeling
- **Pharos – Cultuursensitieve zorg en communicatie**
<https://www.pharos.nl>

Organisatie en beleid

- **Movisie – Interprofessioneel en gezinsgericht werken**
<https://digitalepublicaties.movisie.nl/nl/editie-werkplaatsen-sociaal-domein-november-2025/interprofessioneel-samenwerken>
-

Praktische tools

- **Werkkaart cultuursensitieve diagnostiek – GGZ Standaarden**
<https://www.ggzstandaarden.nl/api/v2/tools/19ca441b-aeb0-4499-aa96-a46eba285a8b/file>
-

Werkkaart 7, CSZ in behandeling en begeleiding - Samenwerken met families

Onderwerp

Bij cultuursensitieve behandeling en begeleiding van kinderen met CMB en een CLD-achtergrond is samenwerking met ouders en de bredere sociale omgeving essentieel. Door gezinnen actief te betrekken bij intake, behandeldoelen en interventies kan de ontwikkeling van communicatieve vaardigheden worden bevorderd. Daarbij is aandacht nodig voor meertaligheid, OC (Ondersteunde Communicatie), en de culturele context van het gezin.

Advies

1. Intake

- Neem voldoende tijd voor kennismaking met ouders, vooral bij CLD-gezinnen, om vertrouwen op te bouwen en verwachtingen af te stemmen.
- Manage verwachtingen over de behandeling en de rol van OC, bijvoorbeeld door ouderavonden of ontmoetingen met ouders met een vergelijkbare achtergrond.

2. Stellen van behandeldoelen

- Stel samen met ouders eerst vast *wat* het kind wil communiceren en daarna *hoe* dit kan worden gerealiseerd.
- Gebruik een **communicatiepaspoort** om de huidige en gewenste communicatieve vaardigheden van het kind inzichtelijk te maken.
- Bespreek het belang van alle vormen van communicatie; spreken is één van de doelen, maar niet het enige.

3. Behandeling in L1 of L2

- Voer interventies zoveel mogelijk uit in alle talen van het kind, met prioriteit voor de eerste taal (L1).
- Professionele vaardigheid in de thuistaal van het kind is een belangrijke voorwaarde.
- Stimuleer inzet van professionals met een culturele en linguïstisch diverse achtergrond als rolmodel en voor uitvoering in de moedertaal van het kind.

4. Ondersteuning van ouders

- Bied begeleiding bij het geleidelijk proces van tweedetaalverwerving, bouw voort op de eerste taal en cultuur.
- Coach ouders, familieleden en leeftijdsgenoten in het gebruik van OC en communicatiestrategieën.

- Maak gebruik van laagdrempelige communicatiekanalen zoals sociale media en contact-apps, inclusief beeldmateriaal en video's, om informatie snel te delen en betrokkenheid te vergroten.
 - Betrek ouders actief bij de toepassing van OC thuis om de effectiviteit van de behandeling te vergroten en kinderen meer autonomie en plezier in communicatie te laten ervaren.
-

Hulpbronnen

Communicatiepaspoort en OC-hulpmiddelen

- **Communicatiepaspoort – Stichting Milo**
<https://www.wijzijnmilo.nl/opleiding/kennisbank/hoe-maak-je-een-communicatiepaspoort>

Tweetaligheid en interventies

- L1-gericht werken bij tweetalige kinderen met CMB. **Nellum Davies, P. & Banks, T. (2012)** Chapter 13, Intervention for multicultural and international clients with communication disorders. In D. E. Battle (Ed.), *Communication Disorders in Multicultural and International Populations (Fourth Edition)* (pp. 279–295). Mosby. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-06699-0.00022-4>
 - Dynamisch systeem van taalontwikkeling bij meertalige kinderen. **Soto, G. & Yu, B. (2014)** – Considerations for the Provision of Services to Bilingual Children Who Use Augmentative and Alternative Communication. *Augmentative and Alternative Communication*, 30(1), 83–92. <https://doi.org/10.3109/07434618.2013.878751>
 - **ASHA – Multilingual Service Delivery**
https://www.asha.org/practice-portal/professional-issues/multilingual-service-delivery/#collapse_1
-

Werkkaart 8, CSZ in behandeling en begeleiding - Praktische tips voor professionals

Onderwerp

Effectieve communicatie en begeleiding van ouders bij kinderen met CMB en een CLD-achtergrond vraagt praktische vaardigheden, aandacht voor cultuur en taal, en het gebruik van geschikte hulpmiddelen. Dit vergroot het begrip van ouders, bevordert het gebruik van OC (Ondersteunde Communicatie) thuis en versterkt de samenwerking tussen gezin en professional.

Advies

- **Vorbereiding van gesprekken:** Denk vooraf na over vragen over de achtergrond en cultuur van ouders om interesse te tonen en een vertrouwensband op te bouwen.
 - **Controleer begrip van instructies:** Gebruik methoden zoals de **terugvraagmethode** om te controleren of je de instructies goed hebt uitgelegd, of ouders OC-instructies begrijpen en correct kunnen toepassen.
 - Voorbeeldvraag: “Hoe zou u dit thuis gaan doen?”
 - **Gebruik dagelijkse momenten:** Tijdens breng- en ophaalmomenten kunnen ervaringen en vragen van ouders besproken worden om hun behoeften beter te begrijpen.
 - **Maak gebruik van CLD-collega's:** Betrek collega's met kennis van de cultuur van ouders om communicatie en begrip te verbeteren.
 - **Leer gebarentaal stapsgewijs:** Creëer speelse momenten waarin ouders gebarentaal kunnen leren.
 - **Gebruik vertaal- en ondertitelfuncties:** Als een vertaler niet beschikbaar is, gebruik tools zoals **Google Translate** en ondertiteling in Teams of GoogleMeet om communicatie te ondersteunen.
-

Hulpbronnen

- **Pharos – Terugvraagmethode**
<https://www.pharos.nl/infosheets/laaggeletterdheid-en-beperkte-gezondheidsvaardigheden-de-terugvraagmethode/>
- **Communicatiepaspoort – Stichting Milo**
<https://www.wijzijnmilo.nl/opleiding/kennisbank/hoe-maak-je-een-communicatiepaspoort>
- **ASHA – Clinical Practice Guideline: Interventions for Developmental Language Delay and Disorders**
<https://www.asha.org/practice-portal/clinical-practice-guidelines/interventions-for-developmental-language-delay-and-disorders/>

Werkkaart 9, CSZ in OC-acceptatie en -implementatie

Onderwerp

De acceptatie en implementatie van Ondersteunde Communicatie (OC) bij kinderen met CMB en een CLD-achtergrond kent specifieke uitdagingen. Er is vaak een kloof tussen theoretisch onderzoek en praktische toepassing. Belangrijke factoren zijn het ontwerp van OC-technologieën, culturele en taalaanpassing van vocabulaire, betrokkenheid van ouders, en de praktische toepasbaarheid van OC in de thuissituatie.

Advies

Barrières aanpakken:

- Houd rekening met taal- en cultuurverschillen, kennisniveau van ouders, en beschikbaarheid van OC-hulpmiddelen.
- Zorg dat OC-hulpmiddelen **cultureel en linguïstisch passend** zijn, bijvoorbeeld pictogrammen die aansluiten bij de culturele context van het kind.
- Betrek ouders actief bij het gebruik en de implementatie van OC in hun thuissituatie.
- Vermijd aannames over de moeilijkheid van meertalige OC; meertaligheid ondersteunt juist taal- en communicatieontwikkeling.

Aanpassingen van OC:

- Implementeer **meerdere taalopties**, inclusief formele en informele varianten van de taal.
- Houd rekening met **minderheidstalen** zoals Fries of andere dialecten. Gebruik bijvoorbeeld het **Open Board Format (.obf)** uit het Open AAC Initiative.
- Voeg woorden/pictogrammen toe om belangrijke gevoelens en situaties uit te drukken, zoals pijn, misbruik of geweld.
- Gebruik **developmentally appropriate symbols** die concreet en contextueel zijn, in plaats van abstracte of geïsoleerde symbolen.
- Synchroniseer OC-vocabulaire met de culturele achtergrond van het kind om acceptatie en gebruik te verbeteren.

Praktische aanpak voor implementatie:

- Zorg voor een balans tussen theorie en praktijk; vertaal evidence-based interventies naar dagelijkse interacties in het gezin.
- Betrek ouders bij overlegmomenten, informatie-uitwisseling en aanpassing van OC-hulpmiddelen.

- Houd rekening met financiële en tijdsbarrières en bied ondersteuning bij toegang tot hulpmiddelen en software.
 - Monitor en evalueer gebruik van OC thuis, pas vocabulaire en hulpmiddelen aan waar nodig.
-

Hulpbronnen

- **Open AAC Initiative – Open Board Format (.obf)**
<https://www.openaac.org/>
 - **Picture Communication Symbols (PCS) – Tobii Dynavox**
<https://www.tobiidynavox.com/pages/picture-communication-symbols>
 - **AAC en CLD-aanpassingen (onderzoek en richtlijnen)**
Light, J., & McNaughton, D. (2012b). The changing face of augmentative and alternative communication: Past, present, and future challenges. *Augmentative and Alternative Communication (Baltimore, Md. : 1985)*, 28(4), 197–204.
<https://doi.org/10.3109/07434618.2012.737024>
 - **Multicultural research in AAC** Bridges, S. J. (2004). Multicultural Issues in Augmentative and Alternative Communication and Language: Research to Practice. *Topics in Language Disorders*, 24(1), 62-75, <https://doi.org/10.1097/00011363-200401000-00007>
 - **Barrières voor OC thuis bij CLD-gezinnen.** McCord, M. S., & Soto, G. (2004). Perceptions of AAC: An Ethnographic Investigation of Mexican-American Families. *Augmentative and Alternative Communication*, 20(4), 209–227.
<https://doi.org/10.1080/07434610400005648>
 - **Extrinsieke en intrinsieke factoren bij OC-implementatie.** Tönsing, K., van Niekerk, K., Schlünz, G., & Wilken, I. (2019). Multilingualism and augmentative and alternative communication in South Africa – Exploring the views of persons with complex communication needs. *African Journal of Disability*, 8,
<https://doi.org/10.4102/ajod.v8i0.507>
-

Werkkaart 10, CSZ in OC-implementatie

Onderwerp

De implementatie van Ondersteunde Communicatie (OC) bij kinderen met CMB en een CLD-achtergrond vraagt om een **gezamenlijke besluitvorming met families** en het afstemmen van hulpmiddelen op culturele, taalkundige en individuele behoeften. Dit proces wordt ook wel 'co-constructie' genoemd.

Advies

Samenwerking met ouders en familie:

- Besluit samen met ouders over **doelen en gebruik van OC**, rekening houdend met cultuur en gezinssituatie.
- Informeer ouders actief naar **belemmerende en bevorderende factoren** voor OC-gebruik thuis. Vermijd aannames over de redenen voor niet-gebruik.

Aanpassen van OC aan CLD-achtergrond:

- Voeg culturele thema's, termen en pictogrammen toe aan OC-tools.
- Vraag ouders bijvoorbeeld:
 - Ziet u voordelen in tweetalige materialen?
 - Welke woorden of zinnen moeten in beide talen beschikbaar zijn?
 - Welke culturele betekenissen zijn belangrijk?
 - Hoe kunnen beide talen beter geïntegreerd worden in het dagelijks leven?
- Pas OC-tools aan **individuele behoeften** aan: leeftijd, levensfase, omgeving, hobby's, sekse, genderidentiteit. Herhaal dit proces regelmatig tijdens de behandeling en indien mogelijk daarna.
- Controleer of symbolen en hulpmiddelen **begrijpelijk zijn per cultuur**, bijvoorbeeld op spraakcomputers.

Praktische aanbevelingen:

- Introduceer OC **vroeg in de behandeling** om acceptatie en thuisgebruik te bevorderen.
- Maak samen met ouders **non-tech of low-tech OC-materialen** die direct bruikbaar zijn in de praktijk.
- Binnen behandelteams kan **één professional** verantwoordelijk zijn voor aanpassingen van OC, eventueel samen met een OC-specialist, maar altijd in samenwerking met ouders.
- Zorg dat OC-implementatie een **integraal onderdeel** wordt van communicatie- en taalinterventies.

Hulpbronnen

- **Co-constructie in OC** – McNaughton, D., Bryen, D., Blackstone, S., Williams, M., & Kennedy, P. (2011). Young adults with complex communication needs: Research and development in AAC for a “diverse” population. *Assistive Technology : The Official Journal of RESNA*, 24(1), 45–53. <https://doi.org/10.1080/10400435.2011.648715>
 - **Meertalige OC-interventies** – Nellum Davis, P., & Banks, T. (2012). Chapter 13— Intervention for multicultural and international clients with communication disorders. In D. E. Battle (Ed.), *Communication Disorders in Multicultural and International Populations (Fourth Edition)* (pp. 279–295). Mosby. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-06699-0.00022-4>
 - **Open AAC Initiative – Open Board Format (.obf)**
<https://www.openaac.org/>
 - **Picture Communication Symbols (PCS) – Tobii Dynavox**
<https://www.tobiidynavox.com/pages/pcs-picture-communication-symbols>
 - **ASHA – Multilingual Service Delivery**
https://www.asha.org/practice-portal/professional-issues/multilingual-service-delivery/#collapse_1
 - **Communicatiepaspoort – Milo**
<https://www.wijzijnmilo.nl/opleiding/kennisbank/hoe-maak-je-een-communicatiepaspoort>
-